

УДК 81'23

**ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОСТІ КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ**

Юлія Ільїна
(Харків, Україна)

Проаналізовано наукові підходи до проблеми діалогічності. Показано, що діалог координує загальні дії людей і задовольняє потребу в психологічному контакті. Наведено результати емпіричного дослідження.

Ключові слова: діалогічне спілкування, діалогічність, інтелектуальний розвиток.

Проанализированы научные подходы и проблема диалогичности. Показано, что диалог координирует общие действия и удовлетворяет потребности в психологическом контакте. Приведены результаты эмпирического исследования.

Ключевые слова: диалогическое общение, диалогичность, интеллектуальное развитие.

Scientific approaches to the problem of dialogic communication have been analyzed. It appeared that dialogue coordinates the general actions of the people and satisfies the demands in psychological contacts. The results of empirical research are given.

Key words: dialogical communication, dialogic communication, intellectual development.

Постановка проблеми. У низці вимог суспільства до вищої школи одне з провідних місць займає проблема розвитку діалогічності. Феномен діалогічності вивчався у різних аспектах: філософському, психологічному, педагогічному та ін. Останні десятиріччя він став досить популярним. Зміст діалогічності полягає в забезпеченні організації людей, їх спільної діяльності, взаємозв'язку і стосунків, у передачі соціального досвіду. У діалогічному спілкуванні визначається повноцінність, рівноправність учасників взаємодії, незалежно від того, яка різниця у них за віком, соціальним статусом, рівнем знань, досвідом.

Актуальність дослідження Діалогічність передбачає визнання за співрозмовником права на власну думку, власну позицію, яку людина мусить обґрунтувати. Отже, діалогічність – це універсальна категорія для позначення специфічної форми активності людини. Діалогічність – процес взаємодії, в якому відбувається презентація внутрішнього світу одного суб'єкта іншому. Так, Г. Бут аналізує поняття «діалогічність» через об'єднання спілкування і діяльності. На його думку процес діалогічної взаємодії реалізується не тільки як інформаційний контакт, але як і психологічний, пов'язаний зі станом учасників, який виражається у взаємосприйнятті, взаєморозумінні, взаємовпливі.

Б.Ф. Ломов та його співробітники, вивчаючи суб'єкт – суб'єктивний підхід

у процесі діалогічного спілкування, прийшли до висновку, що спілкування є самостійною формою активності суб'єкта. Саме цей підхід в психологічній літературі називають діалогічним (партнер для співрозмовника є значущою, неповторною особистістю). Отже, у діалогічному спілкуванні співрозмовник не виступає пасивним спостерігачем у процесі діалогічної взаємодії, а має право відстоювати свою думку.

Сучасна підготовка фахівців різних спеціальностей безпосередньо пов'язана з підвищенням діалогізації навчального процесу, що сприятиме підвищенню інтелектуального розвитку майбутнього спеціаліста у професійному становленні.

Аналіз досліджень та публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури та практика роботи у вищій школі, на жаль, недостатньо уваги приділяється діалогічному спілкуванню у навчально-виховному процесі. У ВНЗ діалогічні форми навчання складаються стихійно, не враховується їх вплив на пізнавально-професійний розвиток особистості майбутнього фахівця.

Проблема діалогічного спілкування цікавить багатьох науковців [2; 4; 5; 8]. Разом з тим, на нашу думку, залишаються поза увагою питання, пов'язані з впливом діалогічної взаємодії на інтелектуальний розвиток особистості у процесі підготовки майбутніх фахівців системи МНС України. Це набуває своєї актуальності саме в той час, коли багато вчених підкреслюють єдність діалогічності та діяльності [7].

В. Заков та А. Реан категорію спілкування розглядають як самостійну, на їх думку вона для людини стає не тільки засобом, а й метою.

Діалогічне спілкування – вид спілкування, який передбачає ставлення до іншої людини як цінності, неповторної індивідуальності. В цьому разі мова йде про стосунки між двома суб'єктами, які є активними.

Аналіз робіт з питань діалогічного спілкування свідчать про те, що характеристикою діалогу, учасників комунікативної дії є зворотній зв'язок.

Відомо, що діалог психологи розглядають у різних площинах: це – повноцінність психологічного розвитку особистості; провідна детермінанта, що забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, коли зовнішня взаємодія переходить у «середину» людини, визначаючи індивідуальну психологічну своєрідність; комунікативний процес, який відбувається за своїми законами та за своєю внутрішньою динамікою; творчий процес спільного пошуку істини, краси і гармонії [6].

На проблему діалогічності, діалогу існує безліч поглядів, але найбільш розробленою теорією вважають теорію М.Є. Бахтіна [1]. Діалогічна концепція вченого містить два значення:

– під діалогом розуміється певна загальнолюдська реальність, початкова форма свідомості і самосвідомості, а також основна форма її реалізації;

– діалог розглядається як конкретна подія спілкування, в ході якої відбувається розкриття цілісного світу людини, її самовиявлення в конкретній взаємодії у відповідь на посилення на партнера [9].

Проблема діалогу розкривається у працях Б.Г. Ананьєва, О.О. Бодальова, М.Є. Бахтіна, Б.Ф. Ломова та інших.

Психологи діалог розглядають у різних площинах:

– діалог – первинна родова форма людського спілкування, яка визначає повноцінність психологічного розвитку;

- провідна детермінанта, що забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, коли зовнішня взаємодія переходить у середину людини;
- комунікативний процес, що відбувається за своїми законами та внутрішньою динамікою;
- творчий процес спільного пошуку.

Отже, діалогічне спілкування – універсальна категорія для позначення специфічної форми активності особистості. Діалог може бути визначено й як процес і продукт взаємодії, як форму існування. Ми діалог розглядаємо у плані міжособистісних стосунків, який позитивно впливає на результативність діяльності, зокрема навчальної.

Аналіз наукових робіт дозволяє зазначити, що діалогічне спілкування в розвитку особистості є найбільш перспективною проблемою в сучасній психології. Оскільки підготовка майбутнього фахівця системи МНС залежить від багатьох чинників. У нашому дослідженні ми маємо на увазі те, що співробітники системи МНС зустрічаються з різними людьми та виконують різноманітні завдання. У зв'язку з цим суттєву роль відіграє діалогічність. Діалогічне спілкування сприяє не тільки розвитку інформаційного контексту, а й психологічного.

Метою статті стало вивчення особливостей діалогічності у курсантів і студентів, її впливу на розумовий розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети дослідження потрібно було визначити рівень розвитку діалогічності, творчого мислення та вербального інтелекту у курсантів і студентів 1-5 курсів.

Дослідження носило обстежу вальний характер, проводилося у ході навчання на практичних заняттях на базі Національного університету цивільного захисту України, м. Харків. У якості досліджуваних виступали курсанти (66 осіб) та студенти (82 особи).

В експерименті було використано три методики, що подані у вигляді завдань. Дослідження проходило у два етапи: підготовчий і основний.

Кожний досліджуваний отримував завдання і чітку та послідовну інструкцію. У ході виконання завдання коментарі не використовувалися.

Перше завдання. Методика «Тест розумового розвитку» (за К.Расплом), яка містила 50 різноманітних задач. Вони мали однаковий рівень складності. Досліджуваний повинен прочитати уважно зміст і визначити правильне рішення. Друге завдання пов'язане з батареєю тестів «Творче мислення» (за Е.Тунік), яке спрямоване на визначення рівня розвитку творчого мислення за наступними показниками: продуктивність, гнучкість, оригінальність. Третє завдання – ТАТ, який складався з 20 картинок, до кожної необхідно було скласти розповідь або сюжет.

У ході дослідження експериментатор реєстрував зміни і прояви поведінки досліджуваних.

Досліджуваних умовно було поділено на чотири групи (у відповідності до отриманих оцінок – «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно»). Аналіз результатів щодо розумового розвитку дозволив виявити те, що загалом задовільних оцінок отримано менш, ніж інших. Трьохкурсники продемонстрували 50% задовільних і 50% добрих і дуже добрих. «Добре» і «дуже добре» продемонструвала більшість студентів 1 та 2 курсів у порівнянні зі

старшокурсниками. Загалом виявлено, що у досліджуваних 1 – 2 курсів рівень розумового розвитку вищий, ніж у старшокурсників. На наш погляд високий рівень досліджуваних перших курсів можна пояснити інтересом до експерименту, навчання у вузі та позитивною мотивацією до спеціальності. У старшокурсників цей рівень залежить від надбаних професійних знань і від активних методів навчання, якими користувався викладач на практичних заняттях.

Продуктивність, гнучкість, оригінальність мислення виявилось за допомогою методики «Творче мислення». Показники – низький рівень.

Третє завдання (ТАТ) складалося з 20 картинок, до кожної необхідно було скласти розповідь або сюжет. Результати свідчать про те, що схильність до діалогу яскраво проявилась у студентів другого курсу, а у курсантів – менша.

Після отримання результатів для якісного аналізу нами було використано критерій Стюдента (за показниками «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно»). Результати за даними методики «Тест розумового розвитку» свідчать, що виявлені відмінності на абсолютному рівні статистичної значущості ($P < 0,01$) за оцінкою «добре».

Середні показники досліджуваних другого курсу виявлені більш, ніж у 1 курсу ($3,94 \pm 0,48$), а відмінності на високому рівні значущості ($P < 0,01$) за оцінкою «дуже добре».

Результати емпіричної частини свідчать про те, що більшість досліджуваних мають високий рівень розумового розвитку особистості і середній творчого мислення та схильності до діалогу. Отримані дані можуть бути пов'язані з індивідуальними властивостями особистості, з емоційним та ситуативним станом, з організацією навчального процесу і діяльності.

Порівнюючи результати як по курсах, так і по категоріях, можна зробити **висновки** про те, що у досліджуваних перших і других курсів розумовий рівень вище, ніж у старшокурсників. Цей факт можна пояснити тим, що на момент вступу до ВНЗ досліджувані мали різну підготовку. У старшокурсників цей рівень залежить від інтелектуального розвитку, професійних знань та активних методів навчання на заняттях.

Ми вважаємо, що у процесі навчання слід звертати увагу курсантів і студентів на аналіз висунутої ідеї, на формування впевненості, використовувати прийоми і засоби, спрямовані на розвиток творчого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 1980. – 278 с.
2. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б.Богоявленская. – Ростов, 1983. – 211 с.
3. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М., 1982. – 216 с.
4. Брушлинский А.В. Мышление и общение / А.В. Брушлинский. – М., 1990. – 214 с.
5. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Комплексный подход / А.А.Вербицкий. – М., 1991. – 204 с.
6. Дружинина В.М. Психология и психодиагностика общих способностей / В.М.Дружинина. – М.: Наука, 1993. – 463 с.
7. Интеллект и творчество / [отв. ред. Воронина А.Н.]. – М.: Институт психологии РАН, 1999. – 469 с.

8. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М., 1984. – 444 с.
9. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. – К., 1990. – 186 с.
10. Психологічний словник / [авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергієнкова; за ред. Н.А. Побірченко]. – К.: Науковий світ, 2007. – 274 с.
11. Юсупов И.М. Психология взаимопонимания / И.М. Юсупов. – Казань. – 1991. – 197 с.
12. Холодная М.А. Психология интеллекта / М.А. Холодная. – Томск, 2002. – 320 с.

УДК 81'23

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СВИТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОЇ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ

**Георгій Калмиків
(Слов'янськ, Україна)**

Зміст статті розкриває сучасні погляди психологів на діяльність, які є логічним продовженням, поглибленням і поступовим розвитком започаткованої С.Л. Рубінштейном і О.М. Леонтьєвим психологічної теорії діяльності; в статті нові діяльнісні підходи розглядаються як надійні теоретико-методологічні основи діяльнісної психолінгвістики, як провідні способи аналізу перебігу професійно-мовленнєвої діяльності її суб'єкта.

Ключові слова: діяльність, професійно-мовленнєва діяльність, суб'єкт, діяльнісна психолінгвістика, теоретико-методологічна основа, рівні діяльності.

Содержание статьи раскрывает современные взгляды психологов на деятельность, которые являются логическим продолжением, углублением и поступательным развитием разработанной С.Л.Рубинштейном и А.Н.Леонтьевым психологической теории деятельности; в статье новые деятельностные подходы рассматриваются как надежные теоретико-методологические основы деятельностной психолингвистики, как ведущие способы анализа процесса профессионально-речевой деятельности ее субъекта.

Ключевые слова: деятельность, профессионально-речевая деятельность, субъект, деятельностная психолингвистика, теоретико-методологическая основа, уровни деятельности.

Articles raskryvaet vzhlyady contemporary psychologists to activities that are vavlyayutsya Logical continuation, deepening and development of postepenym nachatoy S.L. Rubinstein and A.N. Leontevym psychological theory of activity, in neutron New Projects deyatelnostnye approaches Considering how nadezhnyye theoretical bases metodolohycheskye deyatelnostnoy psyholynhvystyky, as veduschyе Methods gait analysis vocational rechevoy subject of EE activities.